

MAKTABGACHA SURDOPEDAGOGIKANING NAZARIY ASOSLARI

Nishonova Klara

Muqimiy nomidagi Qo'qon Davlat

Pedagogika Instituti "Maxsus pedagogika" kafedrasi o'qituvchisi

ABSTRACT

Maktabgacha surdopedagogika sohasida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar fanning rivojlanishiga, xususan ta'lim-tarbiya tizimini va mazmunini takomillashtirilishiga xizmat qiladi. Ilmiy tadqiqotlarda olimlar, pedagog va psixologlar, maktab o'qituvchilari, bolalar bog'chalarining defektologlari va tarbiyachilari, shuningdek kar va zaif eshituvchi bolalarga ta'lim-tarbiya berish amaliyoti bilan bevosita bog'liq bo'lgan mutaxassislar qatnashadilar.

Maktabgacha surdopedagogika maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni o'rganish, ularga ta'lim-tarbiya berish borasida to'plangan nazariy va amaliy materiallarni tahlil qiladi va umumlashtiradi. Ta'lim-tarbiya jarayonining psixolog-pedagogik sharoitlarini o'rganish, pedagogik jarayonning qonuniyatlarini aniqlash, korreksion ishlarning samaradorligini bilish maqsadida turli metodlar: kuzatish, pedagogika eksperimenti, pedagogik tajribani o'rganish, xujjatlarni tahlil qilish, bolalar tayorlagan maxsulot va yozma ishlarini tahlil qilish, ilmiy-metodik manbaalarni o'rganish va xokazo metodlardan foydalanadi.

Pedagogik tadqiqotning maqsadi pedagogik hodisaning qonuniyatlarini o'rganish, ta'lim-tarbiya berish jarayonida ziddiyatlarni aniqlash va ularni nazariy qoidalarda aks ettirishdan iboratdir. Pedagogik hodisalar qonuniyatlarini ochib berish turli darajalarda amalga oshirilishi mumkin (V.I. Loginova, P.G. Samorukova, P. Yusupova).

Tadqiqotning empirik darajasi faktik materialni to'plash, faktlarni batafsil ta'riflash, ob'ektiv aloqalarni topish, tadqiq etilayotgan hodisalarni har tomonlama o'rganish bilan bo'liqdir. Tadqiqotning nazariy darajasi o'rganilayotgan hodisalarning mohiyatiga chuqur kirib borishga qaratilgan, taqlil etish, sistemalashtirishning muayyan usullariga tayanadi. Pedagogika nazariy darajaga ko'tarilib, oldindan ko'ra bilish va tarbiya qonuniyatlarini bilishning yangi imkoniyatlariga ega bo'ladi, shu tufali u kuzatishlar, tajribalar, eksperimentlardan o'zib ketishi mumkin.

Metanazariy darajada nazariyalarning o'zi o'rganiladi va ularni tartibga solish va takomillashtirish yo'llari ishlab chiqiladi. Tadqiqotning u yoki bu darajasi unga xos metodlar, vositalar, shartlarni talab qiladi. Har qanday darajadagi tadqiqotni o'tkazishda uni tashkil etish va rejalashtirish g'oyat muhim o'rin tutadi. Pedagogik tadqiqotlar odatda bir necha bosqichdan iborat bo'ladi.

1- bosqich. Muammoni belgilash va tadqiqot maqsadini o'rtaga qo'yish, shunga muvofiq tarzda masalaning tarixi va nazariyasini o'rganish. Pedagogik tajribani o'rganish faraz qilish va tadqiqot vazifalarini belgilash imkonini beradi.

2-bosqich Farazlarni (o'rganilayotgan muammo yuzasidan faktlar va bilimlarni to'plash asosida) tekshirish tadqiqotning qayd etish, shakllantirish va nazorat qilish bosqichlari orqali beradi.

3-bosqich Olingan faktlar va yangi bilimlarin ishlash va anglab etish vositasida qilingan nazariy hulosalar.

4-bosqich Ilmiy tadqiqot natijalarini rasmiylashtirish.

5-bosqich Tadqiqot natijalarini amaliyotga joriy etish.

Birinchi bosqichda tadqiqot muammosi o'rtaga qo'yiladi. Uning boshlanqich asosi quyidagilar bo'lishi mumkin:

a) amaliyotning bevosita ehtiyoji;

b) jamiyatning talablari va shaxsni tarbiyalash sohasidagi istiqbolli vazifalar;

v) umumiy pedagogik nazariyalar va ularning ayrim qismlarini rivojlantirishning ichki mantiqi;

g) pedagogika nazariyasida pedagogik jarayonning tadqiq etilmagan sohalarini tahlil etish.

Muammo fanda va unga muvofiq bo'lgan turmush sohasida, amaliy faoliyatda vujudga kelgan ziddiyatni nazariy shaklda ifodalaydi. Faraz- ishning har bir bosqichida ilmiy izlanishning yo'nalishini aniqlashga yordam beradigan ilmiy taxmindir. U tadqiqot jaraoni va uning xulosalarini oldindan ko'ra biladi. Javobning qo'yilgan savolga, hulosalarning asosga mos kelishi, tekshirishning osonligi yaxshi faraz belgilaridir. Farazni o'rtaga qo'ygandan keyin tadqiqotning aniq vazifalari ishlab chiqiladi, vazifalarni hal etish shartlari, usullari, dastlabki asoslari va vositalari aniqlanadi, tadqiq etish metodlari belgilanadi. Tadqiqotning ikkinchi bosqichi qo'yilgan masalalarni qal etishga, farazni tekshirishga qaratiladi. Bu erda ular yordamida baholash mumkin bo'lgan faktlarni izchillik bilan to'plash, mezonlarni topish muhim hisoblanadi. Bundan oldin mavzuga va tadqiqot vazifalariga, shuningdek bolalarning yoshiga mos keladigan metodlar ishlab chiqiladi. Bu erda tadqiqotning qayd etadigan, shakllantiradigan va nazorat qiladigan bosqichlari qo'llaniladi. qayd etuvchi bosqichi pedagogik hodisaning unga tadqiqotchi faol aralashuvigacha bo'lgan holatini o'rganadi. Bu bosqichga odatda muayyan metodlar ham mos keladi: so'rab bilish, suhbat, sosiometriya, kuzatish, laboratoriya tajribasi, pedagogik tajribani o'rganish va hokazo. Tadqiqotning ikkinchi bosqichida shakllantiruvchi tajriba (shakllantiruvchi bosqich) etakchi o'rin tutadi, u qayd etuvchi eksperiment qulosalariga tayanadi va pedagogik jarayonga talab etiladigan o'zgarishlarni ataylab kiritish, olingan natijalarni hisobga olish imkonini beradi. Nazorat bosqichi pedagogik ta'sir ko'rsatishning o'rganilayotgan usullari samaradorligini aniqlash imkonini beradi. Odatda bu erda kuzatish, laboratoriya tajribasi, suhbat, bolalar faoliyati va uning natijalarini o'rganish hamda boshqa metodlardan foydalaniladi. Uchinchi bosqich- olingan ma'lumotlarni nazariy anglab etish va ilmiy-pedagogik natijalarini rasmiylashtirish. Bu bosqichda faktlar ishlanadi, tahlil etiladi, sistemaga solinadi, ular asosida umumlashtirish o'tkaziladi, qonuniyatlar belgilanadi. Tadqiqot natijalari vazifalarini hal etish darajasini belgilash, farazni tasdiqlash yoki inkor etish imkonini beradi. Agar faraz tasdiqlansa, u yangi bilim tusini oladi. Agar inkor etilsa, yangi faraz o'rtaga qo'yiladi va u tadqiqotni davom ettirishni talab qiladi. To'rtinchi bosqich- ilmiy-tadqiqot natijalarini rasmiylashtirish. Ular muayyan mantiqqa asosan bayon etiladi: tadqiqot muammosi dolzarbligini, o'rgansh mavzuini, farazni, tadqiqot vazifalari va metodikasini tanlashni asoslash, tadqiqot jarayonini bayon etish, uning natijalarini taqtil qilish, xulosalarni ta'riflash. Tadqiqotning yakunlovchi (beshinchi) bosqichi- uning natijalarini qo'llash. Tadqiqot natijalari amaliyotda va nazariyada qo'llanilsa, u tugallangan hisoblanadi. Tadqiqot metodi- bu tadqiqotni olib borish yo'li, ya'ni qonuniy aloqalarni, munosabatlarni o'rnatish va ilmiy nazariyani tuzish uchun ilmiy ahborotni olish usulidir. Pedagogik tadqiqotlarda keyingi yillarda boshqa metodlar bilan birga sosiometriya

metodi keng qo'llana boshlandi, u so'rab bilish yoki odamlarning barqaror xatti-qarakatlarini kuzatish asosida jamoadagi o'zaro munosabatlarni aniqlaydi. Pedagogik tadqiqotlarda ma'lumotlarni tekshirish va ishlov berishning matematik metodlari ham qo'llaniladi, ularning natijalari sxemalarda, diagrammalarda, grafiklarga o'z ifodasini topadi. Keyingi yillarda tadqiqotchilarning diqqat-e'tiborini modellashtirish metodi ham jalb etmoqda. Modellashtirish bu maxsus modellar barpo etish yo'li bilan haqiqatda mavjud pedagogik sistemani biror narsaga o'xshatish bo'lib, ularda bu sistemaning faoliyat usullarini bilish imkonini beradi. Yuqorida qayd etilgan barcha metodlar sinalayotganlarning yosh hususiyatlarini hisobga olish, eng ob'ektiv ma'lumotlarga ega bo'lish chun hilma-hil metodlardan foydalanishni talab etadigan yosh avlodni tarbiyalash va unga ta'lim berishni takomillashtirish yo'llarini slbitqadamlik bilan va murakkab izlanishdir. Pedagogik tadqiqot ham aloqida shaxsni, ham jamoalar, guruqlar(bolalar, kattalar-pedagoglar, ota-onalar)ni o'rganishni o'z ichiga oladi. Pedagogik tadqiqotning o'ziga xos xususiyati shundaki, uning natijalari darhol namoyon bo'lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.Белова Н.И. Специальная дошкольная сурдопедагогика М.1985
- 2.Головчис Л.А. Дошкольная сурдопедагогика М. 2001
- 3.В.И.Логинова, П.Г Саморукова Дошкольная педагогика М. 1983
- 4.Лашин В.А., Пузанов Б.П. Основы дефектологии М.1990
- 5.Сурдопедагогика (Под ред. М.И.Никитиной) М.1989